

XXVI. STRUCTURA ORICĂRUI SYNALETHISM

Am numit „synalethism“ trei tipuri de formație logică, în care totul se petrece tematic, așadar prin propunerea unei teme, cu regăsirea ei adevărată și sporită. În fapt, sau ivit *cinci* și nu trei feluri de synalethisme: câte două pentru adevărirea determinațiilor și cea a generalului, în măsura în care de fiecare dată individualul și generalul, respectiv individualul și determinațiile se pot interverti; și o singură formație posibilă la synalethismul individualului, în măsura în care de la individual, ca temă, nu se poate trece decât spre determinații, întâi libere și abia apoi spre unele legate de general. (Dacă se trece direct la general, atunci nu mai e necesar un synalethism).

Aceste cinci synalethisme ne par a putea acoperi logic — dincolo de procesul de gândire al „demonstrației“ sau explicației, care e restrâns la gândire, iar în sînul gândirii restrîns din nou la preocupări didactice ori polemice — nevoia de a reda mecanismul *înțelegerii*, pe care îl pun în joc toate științele spiritului, precum și mecanismul „adeveririi întemeiate“, activă deopotrivă în gândire și dincolo de ea. Așadar cinci formații logice ar răzui să pună în formă lumea gîndului și lumea, ori de câte ori acestea se ridică din precaritatea lor la ordine și formă.

Ordine și formă pot apărea, de altfel, și în anumite *dereglări* ale lumii ori ale gîndului, iar synalethismul este în măsură să acopere chiar și logica „dezordinii“ —, spre deosebire, poate, de orice alt mecanism logic ori

caicul logic. Iată, de pildă, argumentarea ce urmează, redată sub forma unui dialog între copil și mamă, de către Ioachim Schumacher, în lucrarea „Die Angst vor dem Chaos“, ap. în 1937 :

Copilul : De ce este așa frig la noi, mamă ?

Mama : Fiindcă nu avem cărbuni.

Copilul : De ce nu avem cărbuni ?

Mama : Pentru că tata e șomer.

Copilul : Și de ce tata e șomer ?

Mama : Pentru că există prea mulți cărbuni.

Se vede limpede că o asemenea argumentare este perfect logică, bineînțeles în logica dezordinii economico-sociale. Pe de altă parte se vede că argumentarea se petrece *în cerc*, cum se desfășoară synalethismul în genere și cum *nu* se pot desfășura mecanismele logice și calculele logice cunoscute. S-ar spune totuși, forțând argumentarea, că ea poate fi redată formal și printr-un dublu sau triplu silogism, de vreme ce este în joc explicația cauzală. („E frig la noi pentru că tata e șomer“, cu universală respectivă : „Ori de câte ori e supraabundență de produse aflate și șomajul“.). Dar chiar și în această interpretare — posibilă în fond prin aceea că silogismul este și el un synalethism, unul slăbit —, încă ar trebui să se admită că prin silogism s-ar ajunge aici doar la concluzia : „De aceea este frig la noi acum“, adică la explicarea unei situații individuale simple și *de fapt*, în timp ce synalethismul adeverește și întemeiază o situație *de principiu*, cu multe alte aspecte decât cel de fapt. Silogismul nu te face să reflectezi logic, iar când el s-a încheiat, atunci totul s-a încheiat. În exemplul de față, cel puțin, silogismul ar fi de folosit pentru copilul din noi, pe când synalethismul ar tinde să fie pentru omul matur, care de fiecare dată reflectează asupra unei situații, nu o „explică“ doar. Iar dacă se va spune că logica nu este un prilej de meditație, vom întreba : nici măcar un act de luciditate ?

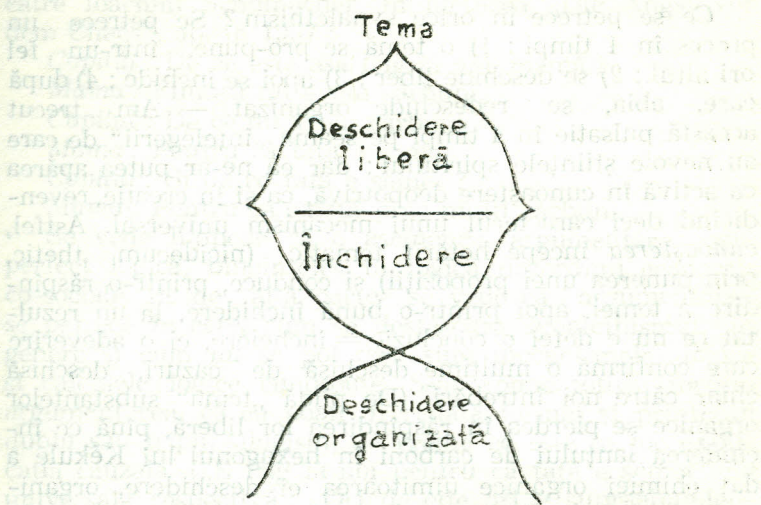
De vreme ce *acestea* sînt veleitățile synalethismului, sîntem datori a-l acredita formal, cu tendința de a face vădit că forma de aci creează (ca pretutindeni unde e

formă, iar nu simplă formalizare) un regim de necesitate, o inferență necesară.

Ce se petrece în orice synaethism? Se petrece un proces în 4 timpi: 1) o temă se pro-pune, într-un fel ori altul; 2) se deschide liber; 3) apoi se închide; 4) după care, abia, se redeschide organizat. — Am trecut această pulsație în 4 timpi pe seama „înțelegerii“ de care au nevoie științele spiritului; dar ea ne-ar putea apărea ca activă în cunoaștere deopotrivă, ca și în creație, revendicând deci caracterul unui mecanism universal. Astfel, *cunoașterea* începe hotărît tematic (nicidecum thetic, prin punerea unei propoziții) și conduce, printr-o răspîndire a temei, apoi printr-o bună închidere, la un rezultat ce nu e defel o concluzie = încheiere, ci o adevărare care confirmă o mulțime deschisă de cazuri, deschisă chiar către noi întrebări. (De pildă „tema“ substanțelor organice se pierdea în răspîndirea lor liberă, pînă ce închiderea lanțului de carboni în hexagonul lui Kékulé a dat chimiei organice uimitoarea ei deschidere, organizată, de astăzi). Să lăsăm deoparte creația de *artă*, unde e limpede că o temă propusă se caută pe sine în propria ei răspîndire și se obține pe sine, deschisă către alte sensuri și interpretări, abia atunci cînd își găsește o bună închidere stilistică într-o întruchipare dată. Relevăm doar faptul că întreaga creație *tehnică* pare a sta sub acest mecanism logic și că putem să-l ilustrăm pornind de jos de tot, de la istoria elementară a omului, care, de pildă, își va fi pus cîndva problema (tema) încălzirii spațiului de locuit prin foc, va fi încercat în toate felurile, totuși pînă ce n-a găsit procedeul *închiderii focului* în ceva de ordinul sobei, nu va fi obținut căldura, controlat deschisă, de care avea trebuință. — Fiecare mașină, la rîndul ei, este o închidere a energiei libere, cu trecerea ei în energie productivă.

Dar, la rîndul nostru, trebuie să strîngem răspîndirea unui asemenea mecanism într-o *închidere formală*, dacă vrem să-i dăm o deschidere „logică“. I-am putea da, pentru început, o descriere schematică, așadar i-am putea vedea spectrul. Pulsația în 4 timpi — temă, deschidere liberă, închidere, deschidere organizată — ar avea

următorul contur (amintind parcă de un modul din coloana lui Brâncuși, răsturnată) :

Pe de altă parte — și anticipând asupra capacității de înlănțuire a synalethismelor — am putea închipui, tot schematic, felul cum un cîmp logic, organizat în 4 timpi în cadrul unei teme, ar genera o reacție în lanț (logic : conexiuni necesare) în jurul aceleiași teme și al synalethismului ei. Este într-adevăr firesc ca ultimul moment, tema adevărită, să se ofere el însuși drept o temă, care să genereze un al doilea synalethism și acesta un al treilea, dar toate învăluind pe cel care le-a generat. Am obține astfel un șir de *cîmpuri oscilante*, care dau modelul, nicidecum liniar, al unei încatenări logice. Și nu este acesta modelul înlănțuirilor logice de orice fel? Dacă am ales drept exemplul cel mai probant pentru ilustrarea synalethismului *Originea speciilor*, cu ridicarea varietății la specie, am putea acum sugera, pentru evoluția speciei și pentru evoluție în genere, schema de aici a cîmpurilor oscilante, în opoziție cu ideea unei evoluții liniare, ori ascendente în spirală. În evoluția lor, speciile

ar da cîmpuri oscilante în jurul varietății inițiale. Sau, pe plan logic : temele inițiale nu se epuizează în adevărarea lor întemeiată, ci, prin dezvoltarea ulterioară a acesteia din urmă, vibrează cu o amplitudine tot mai mare. *Trebuie* să existe în fizică o teorie a cîmpurilor oscilante, care să illustreze aceea ce ni se pare a fi procesualitatea logică dezvoltată : una a synaethismelor oscilînd în jurul celui fundamental. — Dacă însă am menționat aici, cu anticipație, înlănțuirea posibilă a synaethismelor, a fost pentru a corecta de pe acum eventuala impresie că un *singur* synaethism (cum am arătat cu exemplele biologice, istorice, literare, tehnice, de cunoaștere sau speculative) ar da cu-adevărat înțelesul deplin al oricărei vaste desfășurări logice.

Revenim totuși la un singur synaethism, spre a da seamă de structura lui, și prin aceasta de a logicului. Ceea ce am indicat mai sus drept schemă ori spectru, pentru mecanismul synaethismelor, nu exprimă cu-adevărat forma, ci doar conturul lucrului ; este o descriere formală, nu forma căutată. Pentru a reda forma, ne întoarcem la cercul tematic și la termenii temei în desfășurare : la general, individual și determinații.

Synaethismul se petrece în cerc, fără a cădea în circularitate. Fie că este al determinațiilor, al generalului ori al individualului, el arată cum se revine, ca la un capăt, la ceea ce era doar început. Dar capătul nu înseamnă și sfîrșit. Abia la capătul lor lucrurile stau „pe cap“, cu o vorbă a lui Hegel (care nu e vinovată decît cînd răstorni lumea), adică își primesc un cap, un înțeles și o deschidere către noi înțelesuri, noi fapte și chiar noi fapte. Așa ar putea fi și în „încercările“ naturii — care adesea a fost privită ca o succesiune de încercări — și la fel s-a dovedit a fi într-o formație logică saturată, unde capătul, în loc să fixeze, generează o reacție în lanț. Vom revendica drept caracteristice pentru o asemenea formație logică două trăsături : faptul că ea are în sine *spontaneitatea temei*, în locul inerției unei simple pro-

poziții, și pe de altă parte faptul că sfinșește la *productivitate* (determinări) bine asigurate, acum în lanț; generaluri inflexionate; individualuri noi, generate sub ordinea obținută, în locul unei concluzii fixatoare. Amîndouă trăsăturile vor reieși din structura synalethismului.

Spontaneitatea ține de funcția structurantă a temei, Tocmai aceasta s-a numit temă: o pro-punere, care trimite ca atare dincolo de ea. Nu e o simplă *perspectivă*, căci are un conținut, o tematică. Nu este nici o simplă *întrebare*, căci tema nu se satisface cu un răspuns. Ar părea să fie o *presupunere*, dar aceasta din urmă anticipează ceva, pe cînd tema deschide către o căutare. În sfinșit nu este nici o simplă *problemă*, de vreme ce problema tinde să aibă contur închis, în timp ce tema rămîne „problematică“ și deschisă, chiar cînd se rezolvă.

Dar așa fiind, tema este toate acestea la un loc — deschidere de perspectivă, întrebare, presupunere, problemă — odată cu învăluirea lor. Tema este „mediul“ în care procesul logic se desfășoară. Se poate numi mediul cu egală îndreptățire „element“, cu termenul presocraticilor, iar elementul posedă o realitate metafizică și, corespunzător, una logică sau morală. Sîntem în elementul apei, după Thales, al focului sau al numărului, după alții, al ecologicului astăzi, așa cum sîntem moralește în elementul cunoașterii, al adversității, al iubirii, al familiei sau al profesiei. Pe plan logic, sîntem cu synalethismul în elementul temei. Iar ca și mediul sau elementul, tema înseamnă deschidere, tot ce se petrece logic ivindu-se și legîndu-se în deschiderea spontană a temei.

Deschiderea tematică însă nu e decît o condiție a logicului, nu încă logicul. Nici deschiderea unui real către ființă nu duce singură la un statut ontologic cu atît mai puțin deschiderea tematică la unul logic. Ceea ce va aduce vertebrarea formației, în toate synalethismele, dîndu-le consistență logică, este apariția individualului și cuplarea lui cu generalul. S-a văzut limpede, în cele două synalethisme ale determinațiilor și în cele două ale generalului, felul cum abia individual = generalul făcea, întocmai unui germene de cristal, să se

structureze și să cristalizeze întreaga formație; iar în synaethismul (de tip unic) al individualului, regăsirea temei însemna tocmai obținerea individual = generalului. Dacă lăsăm deocamdată deoparte acest ultim synaethism — care ne apare drept fundamental pentru oricare altul — devine evident, pentru primele patru, că ele se împlinesc prin buna închidere pe care le-o dă individual = generalul. *Un synaethism e posibil în clipa cînd un individual se cuplează cu un general.* Aceasta va însemna că înăuntrul celor patru synaethisme se petrece un proces de ordinul synaethismului V.

În orizontul temei apare, atunci, un principiu de ordine. Dezordine logică nu exista cu adevărat nici în primul moment, în ciuda liberei deschideri a temei: oricît de libere erau, deschiderile aveau loc în orizontul temei; și chiar dacă libertatea unui individual mergea pînă la contrazicerea temei, aceasta nu contrazicea, la rîndul ei, individualul, creîndu-se astfel o contradicție unilaterală. În sînul Revoluției franceze, ca temă istorică, aristocrații contrazic ideea revoluționară, dar aceasta combătîndu-i îi implică. — Dacă însă toate sînt în deschiderea temei, deci în ordinea laxă a acesteia, nu toate sînt în ordinea ei strictă. S-ar putea spune că toate sînt în temă, dar nu toate „în temă“, cu expresia obișnuită. Nici măcar revoluționarii nu sînt toți în temă; doar cîțiva, și la un moment dat cîte unul singur. El, sau cei cîțiva, sau masele anumite, pot spune atunci o clipă: „La Révolution c'est moi, c'est nous“. Ei sînt purtătorii de general, cu care s-au cuplat. Înăuntrul temei a apărut atunci individual = generalul, prin care synaethismul istoric avea sorți de împlinire, ca orice synaethism.

Ar fi trebuit atunci început cu synaethismul al V-lea, al individualului, care le face posibile pe celelalte patru. Am început cu cel al determinațiilor, pentru că este mai frecvent și ca atare cel mai evident. Dar acum putem spune: synaethismul individualului este simburile, sămînța, nucleul formalizării logice. *Trebuie să existe un principiu formator, spre a obține forma.* Aceasta e lecția pe care ar putea-o da o logică a lui Hermes, respectiv a științelor omului. Fără a regîndi ideea

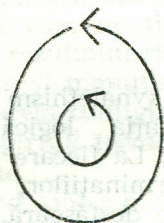
de formă, o asemenea logică nu era cu putință. Poate că și formalismele moderne ar trebui să facă la fel.

Există o geneză a formelor și o viață a lor. Într-un ceas al culturii când formele geometriei (inclusiv cele perfecte ale antichității) au fost puse în mișcare și când se poate vorbi de o geometrie a deformărilor, că una a formelor și structurilor mai adinci, nu este oare surprinzător că logica menține staticismul formelor vechi și propune alte forme, tot statice? Dar științele omului arată la fiecare pas cum în materia, în gelatina informului apare ceva care să dea formă. Forma nu e gata făcută.

În principiu, sub o judecată disjunctivă (care va trebui înfrântă), forma ar fi sau a lucrului, sau una valabilă pentru toate lucrurile de același fel. Despre cea dintii, forma lucrului anumit, forma individuală, vorbeau încă medievalii (dar nu pentru obiecte sau subiecte din realitate, ci pentru unele de închipuire), atunci când spuneau că fiecare înger are o formă a sa și este o specie diferită. Noi modernii spunem încă mai mult, cum că un lucru poate fi „în formă“ (cu mult apreciată, de către filosofi, expresie sportivă: „a fi în formă“) și înțelegem că o realitate își poate face forma ei, așa cum melcul își face scoica lui, pe care nu o ia spre folosință alt melc, s-a spus. — Pe de altă parte „formă“ mai înseamnă pentru moderni ceva, și acest sens s-a impus, el beneficiind și de „formalismul“ de semne al logicii aristotelice: forma ar fi valabilă pentru toate lucrurile. Numai că atunci nu este propriu zis formă, ci uni-formă. Așa fac matematicile, care pun uniformă peste toate obiectele lor, dacă într-adevăr matematicile sînt, cum spune Hilbert, știința „semnelor“. Așa face în orice caz teoria mulțimilor, cu mulțimile ei omogene și indiferente. Dar semnul nu e formă. Este formalizare, adică *neutralizare* (uniformizare) a conținutului. Iar formalismul modern, apărut întii ca o logicizare a matematicilor, este o formalizare a formalizării, adică o prodigioasă, dar străină de formă, abstractizare a abstractului.

Între forma înțeleasă ca fiind a fiecărui lucru și forma valabilă pentru toate lucrurile este loc pentru forma

logică a lucrurilor, care devine una a proceselor și înlănțuirilor lor. Asemenea forme apar sub un nisus **formativus**. Iar tendința formatoare se realizează printr-un principiu formator, care în cazul synalethismelor este synalethismul individualului. Atunci, în structura celor patru synalethisme este înscris faptul de-a avea în ele pe al cincilea. Ea arată ca o închidere de orbită în jurul unui nucleu, ce este el însuși o închidere de orbită :

și ridică astfel problema : ce anume deosebește și ce solidarizează o închidere de alta ? Sau ce deosebește sămînța arborelui logic, de arborele logic, generat de și purtător de sămînță.